

TERMENI CREȘTINI DE ORIGINE GRECEASCĂ

**Lucian JITARU, lector universitar,
Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

***Résumé :** L’auteur de cet article propose de présenter les termes religieux d’origine grecque les plus fréquents qui sont entrés dans la langue roumaine au cours des siècles dès les premiers contacts des Romains avec les Grecques jusqu’au XVIII-ème siècle quand la Moldavie était dirigée par les Grecques phanariotes. Le grecque comme une langue appartenant à une civilisation de prestige (en philosophie, en littérature, en rhétorique) a eu une grande influence sur la langue roumaine grâce à sa position géographique et aux contacts politiques économiques, culturelles et religieux.*

Odată cu primele contacte ale romanilor cu grecii, începând cu secolul al VII-lea î. H., limba greacă și-a exercitat o influență masivă asupra celei latine, până în momentul când legăturile dintre imperiile romane de est și de vest s-au întrerupt.

În raport de modalități de pătrundere a elementelor grecești, Gheorghe C. Moldoveanu distinge două categorii de împrumuturi (pe cale orală și pe cale cultă), la care mai adaugă un al treilea strat rezultat din influența prin cultul creștin³. Din toate aceste categorii în limba română se regăsesc un număr considerabil de elemente de proveniență grecească. În legătură cu cercetarea acestui strat lexical apar două probleme centrale:

1. Cronologic s-a constatat că împrumuturile grecești s-au realizat prin greaca veche, cea bizantină și cea neogrecească, dar delimitarea termenilor pe aceste „straturi” de grecisme nu întotdeauna e posibilă.
2. Nu întotdeauna putem distinge un împrumut intrat direct din greacă și altul intrat prin filiera slavonă.

---

³ Gheorghe C. Moldoveanu, Istoria limbii române. Partea I: Latina. Suceava, 2001, p.114.

Se știe că o parte de grecisme a intrat în limba latină populară din spațiul carpato-dunărean prin procesul propovăduirii creștinismului. Misionarii, de obicei greci, propovăduiau credința creștină în limba localnicilor, latina populară. Traducând textele sfinte scrise în greacă, termenii creștini nu întotdeauna puteau fi traduși cu exactitate. Pentru a ocoli inexactitățile sau aproximațiile (interzise canonic) termenii în cauză erau folosiți în latina populară fără a fi traduși. Astfel în limba latină pătrunde un număr considerabil de termeni creștini. Unul dintre apologeții credinței creștine, Tertullian, în opera sa „Despre prescripție contra ereticilor” (*De praescriptione haereticorum*), intersecția secolelor al II-lea și al III-lea, utilizează 55 de noi termeni creștini, cum ar fi: *anathema, angelus, antichristus, apocalypsis, apostolicus, apostolus, blasphematio, catholicus, charisma, christianus, daemon, diabolus* etc.

Elementele grecești din terminologia noastră creștină care s-au păstrat prin limba latină se tratează de rând cu celelalte elemente din fondul latin moștenit, cum ar fi:

biserica < lat. basilica < gr. βασιλική

boteza < lat. baptizo, baptizăre < gr. βαπτίζω

creștin < lat. christianus < gr. χριστιανός

înger < lat. angelus < gr. ἄγγελος

diacon < lat. diaconus < gr. Διάκονός

episcop < lat. episcopus < gr. ἐπίσκοπος

preot < lat. presbyter < gr. πρεσβύτερος etc.

paște < lat. pascha < gr. πάσχα < ebr. *Pesach*

Un număr considerabil de termeni de origine greacă au pătruns direct sau prin intermediul limbii slavone, care s-a bucurat, o perioadă îndelungată, de statutul de limbă liturgică în biserica ortodoxă română. E vorba de următorii termeni:

1. Termeni privind cărțile de cult:

Acatist (< slav. *акатистъ*< gr. *ἀκάθιστος*) – 1. Imn și slujbă bisericească ortodoxă în cinstea Fecioarei Maria, a unor sfinți sau a unor evenimente religioase. Acatistul are forma unui poem compus din 24 icoase și condace. Fiecare icos este urmat de o litanie alcătuită din 12 stihuri. 2. Listă de nume date preotului spre a se ruga pentru persoanele înscrise în ea.

Evanghelie (< slav. *евангелие*< gr. *εὐαγγέλιον*) – Parte a Bibliei, recunoscută numai de creștini, care cuprinde viața și învățătura lui Hristos.

Minéi (< gr. *μιναιών*) – Carte bisericească ortodoxă care cuprinde 12 părți, corespunzătoare celor 12 luni ale anului, în care sunt prezentate viețile sfinților (pe luni și pe zile) și slujbele religioase pentru fiecare dintre ei; *minologhión*, *sinaxár*.

Octoih (< slav. *октоихъ*< gr. *ὀκτώηχος* „opt sunete, glasuri”) – Carte bisericească ortodoxă, alcătuită în sec. 8 de Ioan Damaschinul, în care sunt cuprinse cântările din fiecare zi a săptămânii (cântate succesiv pe 8 glasuri).

Psalm (< slav. *псалмъ*< gr. *ψαλμός* „cântec de liră”) – Imn sau rugăciune inspirată de Duhul Sfânt; culegere alcătuită din cei 150 psalmi din Vechiul Testament.

Triód (< slav. *триодъ*< gr. *τρίωδιόν* „întreite cântări”) – Carte rituală ortodoxă care cuprinde rânduielele liturgice din perioada postului Paștelui și canoanele de rugăciune, care se compun în această perioadă numai din trei ode în loc de nouă.

2. Termeni privind slujbele și cântările creștine:

Antifón (< gr. *ἀντίφωνον*) – Cântare repetată de două coruri, la slujba bisericească.

Condác (< slav. *кондакъ*< gr. *κοντάκιον*) – Cântec bisericesc ortodox alcătuit dintr-o strofa poetică izolată care figurează în Minei, Octoih și Triod și care se cântă după cântarea a șasea a Canonului Utreniei, prin care se aduc laude unui sfânt sau se arată însemnătatea unei sărbători.

Ecténie (< gr. ἐκτένεια) – Grupare de scurte chemări la rugăciune rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios ortodox, la care, de fiecare dată, credincioșii răspund „Doamne miluiește”.

Litánie (< gr. λιτανεία, „rugăciune”)– Rugăciune lungă (rostită și repetată de credincioși), în care se imploră ajutorul lui Dumnezeu în diferite împrejurări: secetă, calamități etc.

Lítie (< gr. λιτανεία < slav. *лѣтѣ*) – **1** Slujbă religioasă ortodoxă care se săvârșește în cadrul vecerniei din ajunul sărbătorilor mari și, uneori, sâmbăta, când se sfințesc ofrandele aduse de credincioși: pâine, grâu, vin, untdelemn. **2** Pâine care se sfințește cu prilejul acestei slujbe.

Liturghie (< gr. λείτόνργια „serviciu de folos obștesc” < slav. *лѣтѣ*)– Partea principală a slujbei, oficiată de preot în bisericile de parohie, duminica și în timpul sărbătorilor religioase, iar în mănăstiri zilnic, ce constă în aducerea, sfințirea și distribuirea jertfei nesângeroase, pâinea și vinul, care devin trupul și sângele Domnului, Sfânta Împărtășanie.

Panahídă (< gr. παννοχίδα < slav. *панахида*) – **1** Serviciu religios care se face după moartea cuiva; parastas care se face la 40 de zile pentru pomenirea unui răposat. **2** Parte a prohodului care se cântă la scoaterea mortului din casă.

Proscomidie (< gr. προσκομιδή < slav. *проскомидна*) – Rânduiala premergătoare slujbei liturghiei, în care preotul pregătește, în vederea sfințirii, pâinea și vinul pentru împărtășanie.

3. Termeni privind ierarhia bisericească și monahală:

Arhidiacon (< gr. αρχιδιάκονος) – Primul diacon de pe lângă un episcop. Titlu onorific care se dă diaconilor; protodiacon.

Arhiepiscop (< gr. *arhierískopos*) – Grad superior treptei de episcop; primul între episcopi.

Arhierárh (< gr. < slav.) – Cel mai mare în rang dintre ierarhii unei biserici.

Arhieréu (< gr. *arhierévs*) – Nume generic pentru gradele superioare ale clerului ortodox (episcop, arhiepiscop, mitropolit, care derivă din treapta de episcop.

Arhimandrit (< gr. *ἀρχιμανδρίτης*) – Călugăr ortodox cu slujbă înaltă pe lângă un episcop; adesea este și stareț al unei mănăstiri.

Călugăr (< gr. *καλόγερος*) – Bărbat care, prin legământ, duce o viață religioasă-ascetică într-o comunitate mănăstirească și care s-a obligat prin jurământ să îndeplinească cele trei sfaturi (voturi) evanghelice: sărăcia de bunăvoie, castitatea și ascultarea față de conducătorul duhovnicesc; monah.

Chiriárh (< gr. *χουριάρχης*) – Arhiepiscop care conduce o episcopie, mitropolie sau patriarhie.

Diácon (< gr. *διάκονος*) – Cel mai mic grad în ierarhia preoțască.

Egúmen (< gr. *ἡγούμενος*) – Superior al unei mănăstiri de călugări ortodocși. Erau numiți de episcopi (începând cu Miron Barnovschi, 1627, de călugării înșiși) și prezentați Domnului de Marele Sfetnic sau Logofăt. De la constituția lui Constantin Mavrocordat (1734) au fost desemnați de mitropolit și confirmați de Domnitor. Stareț, conducătorul unei mănăstiri.

Epíscop (< gr. *ἐπίσκοπος*) – Grad înalt în ierarhia bisericească, imediat inferior mitropolitului; persoană care are acest grad. De la începuturile organizării bisericii românești, a fost ales și confirmat de mitropolit, cu acceptul Domnului.

Epítrop (< gr. *ἐπίτροπος*) – Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici; efor.

Ierárh (< gr. *ierarhis*) – Persoană care primește prin hirotonie autoritatea de a conduce o eparhie.

Ierodiácon (< ngr. *ierodiákonos*) – Călugăr care are funcție de diacon.

Ieromonáh (< ngr. *ieromónahos*) – Călugăr care are funcție de preot.

Mitrofór (< gr. *μιτρόφορος*) – Persoană din tagma clericală cu drept de a purta mitra.

Paróh (< gr. *πάροικος*) – Preot care conduce o parohie.

Patriárh(< gr. πατριάρχης) – Cel mai înalt rang în biserică ortodoxă.

4. Termeni privind construcția bisericii:

Catapeteasmă(<ngr. *katapétasma*) – Perete sau paravan pictat care ascunde vederii altarul în bisericile ortodoxe, iconostas.

Amvón(< gr. ἄμβων) – Construcție (estradă sau mic balcon) într-o biserică, de unde preotul își rostește predica sau citește Evanghelia.

Iconostás(< gr.ειχονοστάσιον) – Catapeteasmă, tâmplă.

Metóc(< ngr.μετόχι) – Clădire aparținând unei mănăstiri, dar situată în afară incintei acesteia, în care călugării pot duce o viață particulară.

Náos(< gr. νάος) – Parte principală a bisericii, situată între altar și pronaos.

Pronáos(< ngr. πρόναος) – Încăpere, parte a bisericii care precede naosul.

Proscomidie(< gr. προσκομιδή) – Masă sau firidă în peretele de nord al altarului, unde se săvârșește proscomidia și unde se află pregătite sfintele daruri.

Trapéză (< gr.τραπέζα) – Sufragerie a unei mănăstiri.

5. Termeni privind obiectele de cult:

Aer(< gr. ἄηρ) – Văl care acoperă jertfa simbolică a darurile și se pune la proscomidie.

Analóg(<ngr. analóghion)– Pupitru înalt, mobil, pliabil, de o construcție specială, plasat în mijlocul bisericii, pe care se pun cărțile de cult în timpul slujbei într-o biserică ortodoxă.

Antimís(<ngr. ἀντιμίσσιον) – Pânză pusă în altar pentru a așeza pe ea pâinea sfințită și potirul.

Chivot(< gr. χιβτιον) – Cutiuță de argint, așezată pe masa din altar, în care se păstrează cuminecătura, sfântul mir, moaște sau alte obiecte sfinte.

Cópie(< gr. κοπίς.) – Cuțitaș de metal cu două tăișuri, în forma unei sulițe care se folosește la proscomidie pentru tăierea agnețului, amintind sulița cu care unul dintre ostași a împuns pe cruce coasta Mântuitorului.

Díscos (< gr. δίσχος) – Taler de aur sau de argint pe care se pune agnețul când se oficiază liturghia. Taler cu care se umblă în biserică pentru a primi ofrandele în bani.

Potír (< gr. ποτήριον) – Pahar de aur sau de argint, cu picior, în care se păstrează vinul pentru împărtășanie.

Primicér (< gr. πριμικήριος) – Superiorul cântăreților bisericești; ajutor al unui prelat, în timpul slujbei bisericești; dascăl.

Trichér (< gr. τρικέριον) – Sfeșnic cu trei brațe cu lumânări folosit la serviciul divin când slujește arhierul.

6. Termeni privind odăjdiile bisericești:

Patrafír (< gr. επιτραχήλιον <ngr. πετραχήλι) – Obiect din veșmintele bisericești, în formă de fâșie lungă de stofă, de mătase etc., brodat cu motive religioase, pe care îl poartă preoții ortodocși, petrecut pe după gât, în față, peste stihar, în timpul slujbei bisericești; epitrahil.

Epigonatión (< ngr. επιγονάτιον) – Ornament liturgic alcătuit dint-un romb de carton de stofă brodată care se poartă atârnat la nivelul genunchiului drept.

Anteríu (< ngr.αντερί sau αντερίον) – Haină neagră, lungă până în pământ (încheiată cu nasturi de sus până jos), purtată ca semn distinctiv de preoții ortodocși (diaconi, preoți, episcopi), dar și de călugări și călugărițe; dulamă, reverendă, sutană.

Mitră (< gr.μίτρα) – Acoperământ pentru cap, înalt, de formă sferică sau conică, bogat ornamentat cu broderii (și cu pietre prețioase), purtat de arhieriei și de unii arhimandriți (în timpul slujbelor religioase).

Orár (<gr.ώραριον) – Veșmânt în formă de fâșie lungă și îngustă de lână, de mătase sau de bumbac, purtat pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase și care simbolizează aripile îngerilor.

Sácos (< ngr. sákkos) – Veșmânt arhieresc de mătase, lung până la genunchi și cu mâneci largi, împodobit cu galoane și broderii, care se poartă peste stihar.

Scufie (<ngr.σχούφια) – Căciuliță rotundă, de culoare neagră, pe care o poartă călugării sau călugărițele.

Am susținut mai sus ideea că în procesul romanizării populației din ținuturile dunărene un rol deosebit i-a revenit operei de creștinare care s-a realizat în formă latină. Printre termenii creștini o bună parte o constituiau elenismele. Ca rezultat al peregrinărilor de popoare, în secolul al VI-lea în peninsula Balcanică s-au stabilit slavii. În secolul VII-IX romanitatea dunăreană s-a pomenit înconjurată de slavi.

Terminologia creștină de origine latină care a persistat peste veacuri în limba noastră este o dovadă a continuității neîntrerupte a creștinismului în spațiul dunărean. Influența bizantină însă continuă, dar de data aceasta prin filiera limbii slave vechi.

În secolul al nouălea slavii au adoptat creștinismul de rit ortodox prin mijlocirea grecească. Primele cărți în limba slavă au fost traduse din greacă. După cum relatează H. Mihăescu, în secolul al X-lea literatura slavă din statul bulgar a luat amploare și a devenit atractivă pentru populația romanizată din ținuturile dunărene⁴. Pentru aceeași populație romanizată a devenit prestigioasă și liturghia veche slavă, precum și organizarea ierarhică bisericească, modelele slave ale cultului, toate luate de la bizantini. Prin mijlocirea slavilor de sud pătrund în limba română și termeni creștini de origine grecească privind categoriile de cărți religioase, ierarhia bisericească, construcția localurilor sfinte, noțiuni liturgice, obiecte de cult, vestimentație etc.

Nu putem afirma că după secolul al X-lea populația romanizată din provinciile dunărene nu s-a mai aflat sub influența bizantină directă. Se știe că între anii 971-1185 Scythia Minor (Dobrogea) a fost sub stăpânirea Bizanțului. Fiind în contact direct cu cultura bizantină, în special cu cultul

---

⁴ H. Mihăescu, influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea, București, 1966, pag. 88.

creștin, în limba noastră din această perioadă ar fi putut pătrunde termeni și pe cale directă.

Odată cu consolidarea organizației noastre de stat, iar odată cu ea și a organizației bisericești și monahale de mai târziu (sec. XIII- XIV), în terminologia creștină românească a continuat pătrunderea termenilor de origine greacă prin mijlocirea slavă. Astfel, deși românii nu au fost în contact direct cu grecii, ei au fost totuși sub influența culturii bizantine, în special prin mijlocirea slavilor din sudul Dunării.

Termenii de origine bizantină veniți în limba română prin filiera slavă pot constitui diferite grupuri tematice.

Începând cu secolul al XVI-lea numeroși dascăli și călugări greci au imigrat în țările românești, ceea ce înseamnă că influența bizantină a continuat. În această perioadă a crescut numărul de școli grecești, iar limba greacă ajunge chiar să înlocuiască slavona. După căderea Constantinopolului legăturile cu Bizanțul s-au amplificat prin mijlocirea Patriarhului și a clerului, prin mănăstirile de la Athos și din alte centre monahale, apoi și prin domnitorii greci, prin domnia fanariotă.

Terminologia creștină în limba română s-a completat cu noi termeni care au pătruns în această perioadă (influența neogreacă). Unele dintre acestea au intrat în limba noastră prin mijlocirea slavă. Ne referim la astfel de împrumuturi neogrecești cum ar fi *dascăl*, *demon*, *egumen*, *engolpion*, *eparhie*, *epitaf*, *epitrop*, *heruvim*, *hirotonie*, *icos*, *prochimen*, *protosihghel*, *sacos*, *sihastru*, *sinaxar*, *stihar* etc.

Bibliografie:

1. Anania, Bartolomeu, Biblia comentată – Noul Testament.– București, 1993.
2. Stăniloae, Dumitru, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*. – Craiova, 1992.

3. Rus, Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu.* – București, 2003.
4. *Dicționar universal ilustrat al limbii române*, 12 volume. Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu. Editura Litera Internațional, București, 2010-2011.
5. Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă. A-Z.* București, 1994.
6. Moldoveanu, Gheorghe, *Istoria limbii române. Partea I.* – București, 2006.
7. Onu, Liviu, *Terminologia creștină și istoria limbii.* – București, 2000.
8. Mihăiescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea.* – București, 1966.
9. Purice, Mihail, *Terminologia creștină în limba română: Note de curs;* red. Paroh Octavian Moșu. Centrul editorial „Universitatea de Studii Europene din Moldova”, 2014.
10. Braniște Ene, Braniște Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase.* – Caransebeș, 2001.